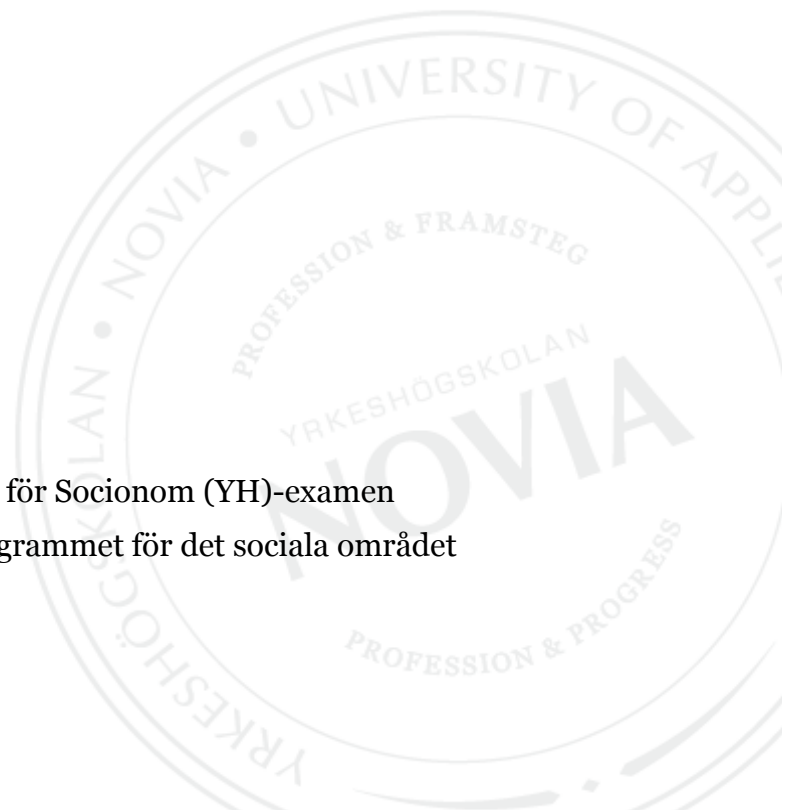


”Alla barn borde ha StegVis, absolut
alla barn”

- *En kvalitativ undersökning av ett daghems
upplevelser av programmet StegVis*

Sarah Wikman & Marielle Karlå

Examensarbete för Socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Vasa 2012



EXAMENSARBETE

Författare: Sarah Wikman och Marielle Karlå
Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Vasa
Inriktningsalternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete, förskolepedagogik
Handledare: Viveka Ågren-Rintala och Ralf Lillbacka

Titel: Alla barn borde ha StegVis, absolut alla barn

Datum 02.05.2012 Sidantal 36 Bilagor 1

Sammanfattning

Syftet med vårt lärdomsprov är att undersöka om det utvalda daghemmet genom att använda programmet StegVis uppnår det som programmet eftersträvar. Vi vill med hjälp av vår undersökning få reda på hur bra barnen på daghemmet har utvecklats med hjälp av StegVis. Vår undersökningsmetod var kvalitativa intervjuer med två av daghemmets personal som har haft hand om StegVis- undervisningen i flera år.

StegVis är ett program vars syfte är att främja utvecklingen av social och känslomässig kompetens hos barn. Teoridelen behandlar viktiga grundstenar i StegVis som t.ex. empati, etik, moral och emotionell intelligens.

Resultatet av de kvalitativa intervjuerna visar att daghemmet har sett positiva effekter av programmet. Olika delområden där de har sett resultat är bl.a. inom konflikthantering och hanterandet av känslor. De anser att speciellt empatin ökas mera strukturerat med hjälp av programmet.

Språk: Svenska Nyckelord: StegVis, barn, emotionell intelligens, empati och känslor

Examensarbetet finns tillgängligt i webbiblioteket Theseus.fi

BACHELOR'S THESIS

Author: Sarah Wikman och Marielle Karlå
Degree Programme: Social Welfare
Specialization: Socio-pedagogical work
Supervisors: Viveka Ågren-Rintala and Ralf Lillbacka

Title: All children should be allowed to have StegVis, absolutely all children

Date 02.05.2012 Number of pages 36 Appendices 1

Summary

The purpose of our thesis is to investigate whether our chosen kindergarten, by utilizing the "StegVis" programme, has achieved the targets at which the programme aims. With the aid of our study we want to find out how well the children at the kindergarten have developed with the help of "StegVis". Our research method was qualitative interviews with two of the kindergarten's members of staff who have been responsible for the "StegVis" education for several years.

"StegVis" is a programme which aims to promote children's social and emotional competence. The theory section of this thesis deals with important concepts in "StegVis", such as empathy, ethics, moral and emotional intelligence.

The results of the qualitative interviews show that the kindergarten has seen positive results stemming from the programme. Areas with a noticeable result have been for example conflict resolution and managing emotions. The staff is of the opinion that especially the empathy is improved in a more structured manner through the programme.

Language: Swedish

Key words: StegVis, children, emotional competence, empathy and feelings

The examination work is available at the electronic library Theseus.fi

Innehåll

2 Syfte och problemprecisering	2
2.1 Avgränsningar	2
3 Empati, etik och moral	3
3.2 Hur visa empati	3
3.3 Etik och moral enligt Kohlberg	4
4 Emotionell intelligens	5
4.1 Definition	6
4.2 Wennbergs EQ-trappa	8
4.3 Emotionell vägledning	9
4.4 Emotionell vägledning i ett utvecklingsmässigt perspektiv	9
5 Barn och känslor	10
5.1 Modellinlärning	12
5.2 Aggressivitet	12
5.3 Träningsprogram på det socio-emotionella området	13
6 Socialt samspel	14
6.1 Socialisation	14
6.2 Utvecklandet av sociala färdigheter	15
6.3 Social inkompetens	15
7 StegVis	16
7.1 Hjälper socialt och emotionellt lärande	18
7.2 Materialet	19
7.3 Användning	20
7.4 Historia	21
8 Metod och tillvägagångssätt	22
8.1 Val av metod	22
8.2 Kvalitativ metod	22
8.3 Tillvägagångssätt	23
8.4 Datasekretess och etiska frågor	24
9 Resultatredovisning	24
9.1 Självkännedom	24
9.2 Empati	25
9.3 Ansvar	26

9.4 Kommunikation	27
9.5 Problem och konflikthantering	28
9.6 StegVis	29
9.7 För- och nackdelar med StegVis	30
10 Slutdiskussion och kritisk granskning.....	32
Litteratur	
Bilaga	

1 Inledning

Vi har valt att skriva om och utforska det socialpedagogiska programmet StegVis. StegVis är ett program som uppfanns i USA och används för att hjälpa barn i daghems- och förskoleåldern att utveckla och bättre förstå sina känslor och sociala färdigheter. Man arbetar med olika situationer, bilder och dockor som visar barn med olika känslouttryck. Barnen får t.ex. namnge känslorna som bilden visar och på så sätt öva upp sig i att sätta namn på känslor och öva vardagliga situationer som handlar om att förstå och att uttrycka känslor.

Orsaken till att vi valde att skriva om StegVis är att vi båda är intresserade av programmet StegVis och en av oss har erfarenhet av programmet från tidigare praktik. Vi tror att det är bra att olika program som tränar socialt samspel används på daghem. Barn i dagens samhälle behöver få lära sig att förstå sig på och uttrycka sina känslor. Eftersom vårt samhälle är så pass individualistiskt behöver barn i denna utvecklande ålder allt stöd de kan få för att lära sig om känslor, empati och socialt samspel.

Vi har valt att se på ett daghem som har använt sig av StegVis i många år. Vi kommer att undersöka deras upplevelser av programmet och vad det har gett dem. Denna undersökning ger förstås inte en helhetsbild av programmet utan den ger endast det utvalda daghemmets syn på StegVis.

Med detta lärdomsprov vill vi öka både vår egen och andras kunskap om programmet StegVis. Vi tror att vi båda kommer att ha stor nytta av att ha fördjupat oss i StegVis eftersom vi har valt fördjupningen förskolepedagogik och kommer att arbeta inom dagvården i framtiden. Om StegVis visar sig vara ett bra program för förebyggandet av sociala problem kan vi tänka oss att introducera programmet till våra kommande arbetsplatser.

Våra kunskaper inom socialt beteende hos barn har ökat och i och med detta har vi fått kunskaper som kan vara till stor nytta i vårt arbetsliv när vi arbetar på daghem

med barn. Vi har även lärt oss mera om socialt samspel i allmänhet och dessa kunskaper kan vi även dra nytta av i vårt privatliv.

2 Syfte och problemprecisering

Syftet med vårt lärdomsprov är att undersöka om det utvalda daghemmet genom att använda programmet StegVis uppnår det som programmet eftersträvar. Vi vill med hjälp av vår undersökning få reda på hur bra barnen på daghemmet har utvecklats med hjälp av StegVis.

De mest centrala frågeställningarna i vårt lärdomsprov är:

- Inom vilka områden hjälper StegVis barn att utvecklas?
- På vilka sätt har daghemmets personal märkt effekter?
- Har StegVis (enligt daghemmet) en så stark påverkan på barnen att programmet verkligen fungerar?

2.1 Avgränsningar

I vårt lärdomsprov har vi valt att endast koncentrera oss på StegVis, men till programmet hör också Start som riktar sig till yngre barnen på daghem. Vi har beslutat att endast undersöka om ett daghems personals upplevelser och egna erfarenheter av StegVis. Vi har också valt att endast intervjua personalen istället för barnens föräldrar.

Vi har avgränsat teoridelen på så sätt att vi har valt att ta upp det som enligt tidigare forskning anses vara det mest väsentliga inom socialt samspel. En annan avgränsning som vi har gjort är att vi inte har valt att undersöka om det finns skillnader mellan könen i användningen av StegVis. I början av planeringen av detta lärdomsprov funderade vi på att endast undersöka skillnader mellan könen. Vi kom fram till att det för oss skulle bli en alltför omfattande undersökning och för svårt att undersöka ämnet.

3 Empati, etik och moral

”Du borde vara mera empatisk, jag känner inte alls empati för henne och se till att använda din empati.” Dessa tre uttryck beskriver alla vanliga betydelser av begreppet empati. Synonymer som kan ges till empati om man ser på dessa tre meningar är t.ex. medkänsla, hjälpsamhet och förmågan att förstå och kunna sätta sig in i hur en annan person har det. Dessa synonymer påvisar begreppet empatis bredd och variation, p.g.a. dess bredd och variation kan förvirringar lätt förekomma angående begreppet. (Holm, 2001, 67).

Holm (2001, 67) skriver ”Ordet empati kommer från det grekiska *empathia*, av *en*, *in*, och *pathos*, känsla, lidande, alltså ungefär *inkännande*, vilket knappast ger någon direkt vägledning om vad empati handlar om”. Olika aspekter på begreppet empati har tillkommit efter försök att både analysera och mäta empati. Först skiljer man på affektiv och kognitiv empati. Med affektiv empati menas känslomässig och med kognitiv empati menas intellektuell empati. Den här indelningen handlar om mekanismerna i den empatiska processen. Sedan finns det också en indelning som handlar om att prediktiv empati är förmågan att kunna förutspå hur en annan person kommer att reagera i en viss situation, medan situationell empati handlar om förmågan att kunna uppfatta eller samtidigt bemöta en annan person och dennes känslor i en situation. När man talar om egenskapsempati menas det att man ser empati som ett personlighetsdrag. De två sista indelningarna är att man har förmåga i empatisk förståelse och empatisk kommunikation eller empatiskt beteende. (Holm, 2001, 69).

3.2 Hur visa empati

Enligt Ciaramicoli och Ketcham (2001, 56) finns det sju viktiga riktlinjer för hur empati visas.

1. Ställ öppna frågor
2. Gå långsamt fram
3. Undvik förhastade omdömen

4. Uppmärksamma din kropp
5. Lär av det förflutna
6. Låt berättandet ta sin tid
7. Sätt gränser

Detta är riktlinjer som man också kan följa när man försöker lära ut vad empati är. Förmågan att kunna visa empati är inte något som är enkelt och som man kan göra steg för steg och sedan bocka av efter att man sagt "de rätta sakerna". Psykologer som har studerat empati har kommit fram till att det verkligen krävs hårt arbete för att på ett bra sätt både kunna förstå och reagera på andra människors känslor, denna egenskap är också situationsbundet och kräver mycket. Att veta hur man omsätter empati i praktiken är en konst som kräver övning, tålamod, beslutsamhet och flexibilitet. (Ciaramicoli & Ketcham, 2001, 49, 51).

3.3 Etik och moral enligt Kohlberg

Etik och moral handlar bland annat om att kunna ta bra beslut i de val människor tvingas göra varje dag. Om barn har bra kännedom om sig själva och förmågan att kunna visa empati kommer de lättare att kunna göra ett val som inte gör dem själva eller andra ledsna. Barns etik och moral visar sig i hur de behandlar andra människor. Etisk utveckling betyder att man stegvis lär sig att vidga sina perspektiv för handlingarna och valen man gör. Under denna utveckling tänker man efter hur val man gör kommer att påverka bl.a. sig själv, familjen och kompisarna men även människor vi inte känner och hela mänskligheten. Senare utvidgar man sina perspektiv ännu mera och inkluderar djur, natur och det globala ekologiska systemet. (Olsson & Olsson, 2001, 218-220).

Enligt Kohlberg har den moraliska utvecklingen tre nivåer som delas in i sex stadier. Den första nivån som kallas för prekonventionell nivå betyder att individer godtar regler av personer med auktoritet och godkänner även personen ifråga och individen värdesätter gärningar efter konsekvenserna de får. När någon handlar på fel sätt straffas denne och när man sköter sig bra får man komplimanger. I det första stadiet kan inte ett barn förstå flera personers perspektiv i en svår situation utan barnet lägger mera vikt vid att försöka att inte bli straffad. När ett barn övergår till det andra

stadiet får barnet en större medvetenhet om olika aspekter som kan finnas i ett dilemma och de tror att de rätta handlingssätten uppfyller deras behov. (Askland & Sataoen, 2003, 203).

På den andra nivån, som heter konventionell nivå, tycker barn att det är betydelsefullt att rätta sig efter reglerna inom det sociala, dock inte då det handlar om barnets egna intressen. På det tredje stadiet som handlar om moral i samarbete människor emellan vill barn följa regler tack vare den positiva upplevelsen av god samhörighet med andra människor, medan barn i det fjärde stadiet följer reglerna för att det är ett måste för alla människor i ett fungerande samhälle. (Askland & Sataoen, 2003, 204).

På den postkonventionella nivån anser Kohlberg att tänkandet inom det moraliska området inom nivån inte är obestridlig, utan istället menar han att det handlar om att kunna se en svår situation i en abstrakt social situation. Inom det pedagogiska området är det viktigt att berätta om olika vardagliga situationer så barn får en förståelse för sitt tänkande och av sig själv som individ och så att barn förbättrar sin empatiska talang och känslan av oberoende. (Askland & Sataoen. 2003, 204-205).

4 Emotionell intelligens

I detta kapitel kommer vi bland annat att ta upp tidigare forskning, definition av emotionell intelligens, emotionell vägledning och emotionell vägledning ur ett utvecklingsmässigt perspektiv. Den emotionella intelligensen består av fem delar. Dessa är självkänedom, att kunna handskas med sina egna känslor, visa empati, kompetens inom relationer och att själv kunna motivera sig. Framöver kommer vi att förkorta emotionell intelligens till EQ. (Decaire & Gottman. 1999, 8).

När forskning har gjorts om program som tränar socialt samspel har de viktigaste frågeställningarna varit om programmen hjälper och under vilka förutsättningar de

hjälp. Till exempel Zins, Weissberg och O' Brian vid CASEL har kommit fram till att de etiska attityderna och värderingarna har blivit bättre tack vare träningsprogram. I forskningen framkom det att hos barnen har också de demokratiska värderingarna stärkts, de har fått en bättre känsla av samhörighet, deras skolmotivation har ökat och målsättningarna för studierna har blivit högre, de känner mer respekt och tillit för lärarna, hanterar stress i skolan bättre och har fått en större förståelse för att dåligt beteende ger konsekvenser. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 14-15).

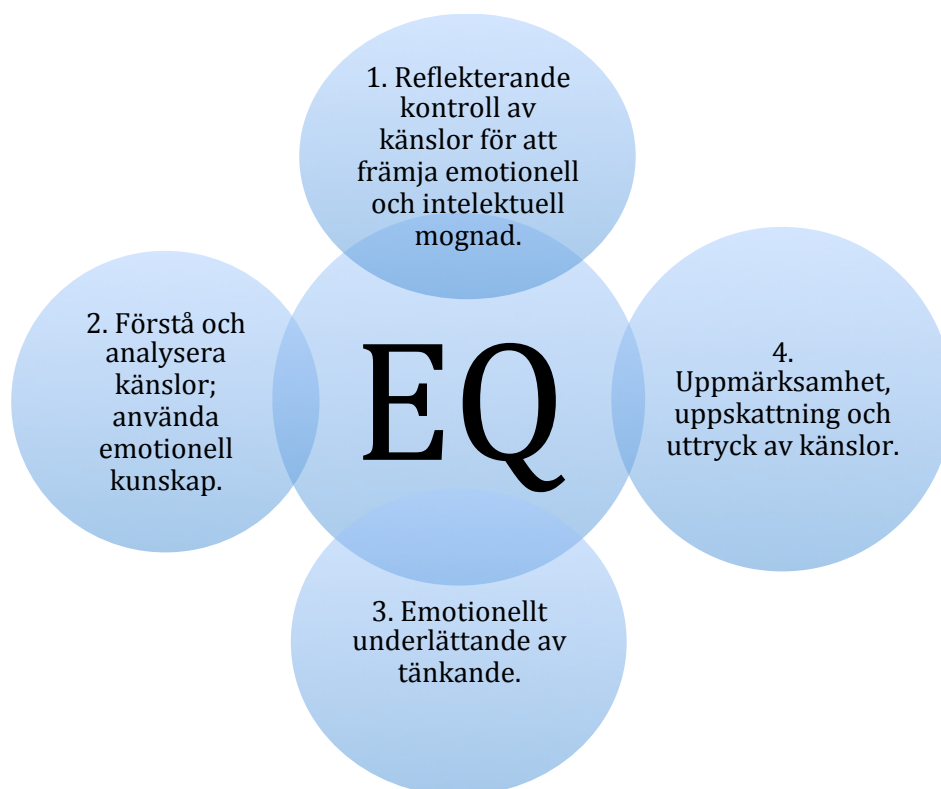
Resultat som mindre frånvaro och avstängning, minskat aggressivt beteende, mindre våld, mer deltagande i meningsfulla aktiviteter som t.ex. sport, förbättrade konfliktlösningsfärdigheter, läxorna är bättre gjorda samt andra beteendemässiga resultat har man funnit. De har också sett att de äldre barnen har minskat sin drog-~~tobak~~- och alkoholanvändning och även kriminellt beteende har minskat. (Ibid. 14-15).

Forskning visar att färdigheter i matematik, språk, samhällsorienterade ämnen och estetiska ämnen har förbättrats och barnen får högre poäng i prov, studieteknikens färdigheter förbättras, problemlösningen och planering blir bättre och även icke-verbalt resonande blir bättre. (Ibid. 14-15).

I varje möte människor emellan sänds emotionella signaler ut. Dessa signaler påverkar människor på så sätt att ju mer socialt kompetent man är, desto bättre kontroll har man över de signaler som sänds ut. (Goleman, 1997, 151).

4.1 Definition

Peter Salovey gjorde tillsammans med John D Mayer år 1990 en definition av EQ ur ett kunskapsperspektiv. Salovey har fortsatt att utveckla detta begrepp och år 1997 presenterade han en nyare definition och denna redogör vi för i figuren nedan. (Wennberg, 2000, 21).



Figur 1. Definition av EQ

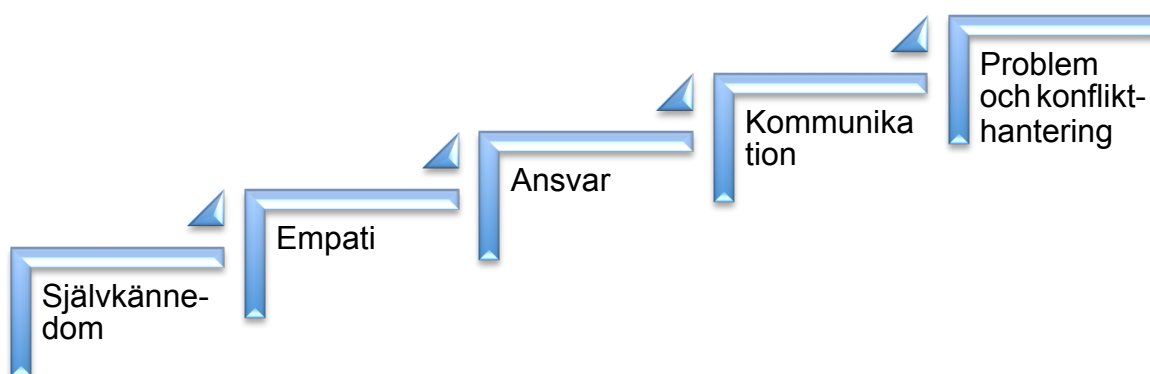
Med nummer ett menas förmågan att kunna ta till sig känslor av både rolig och tråkig karaktär. Hit hör också att kunna engagera sig och att uppmärksamma och hantera känslor hos sig själv och andra. Nummer två handlar om förmågan att kunna namnge olika känslor samt att förstå sambandet mellan ord och känslor. Hit hör också förmågan att kunna tolka olika känslor som ger sig uttryck i en viss situation, till exempel att känslan av sorg infinner sig vid någons bortgång. Att känslor prioriteras och sållas ut bland andra tankar hör till nummer tre. Den fjärde och sista punkten handlar bl.a. om förmågan att kunna uttrycka sina känslor på ett lämpligt sätt. (Wennberg, 2000, 21-22).

Goleman (1997) har lyft fram de tre vanligaste missuppfattningarna om EQ, han kom i kontakt med dessa missuppfattningar efter att hans första bok *Känslans intelligens* utkom. Den första och kanske största missuppfattningen är att många tror att EQ är det samma som att vara känslomässig. Den andra missuppfattningen är att man

måste få utlopp för sina upplevda känslor och den tredje missuppfattningen är att EQ endast är något kvinnor har. (Wennberg, 2000, 21-22).

4.2 Wennbergs EQ-trappa

Wennberg (2000, 27) har konstruerat denna trappa för att göra begreppet EQ mera begripligt och överskådligt.



Figur 2. EQ- trappan

Det första trappsteget, självkännedom, innebär att personen kan se och förstå sina känslor. Om man har kunskap om sig själv och sitt känsloliv vet man betydelsen av att bli bekräftad, man har kunskap i att skaffa sig denna bekräftelse som man behöver på ett sådant sätt att andra inte blir nedtryckta. (Wennberg, 2000, 29).

Det andra trappsteget som handlar om empati har vi behandlat i det föregående kapitlet.

Det tredje trappsteget ansvar innebär att när man tar ansvar för sitt beteende har man förmågan att känna sig skyldig och man kan ta på sig ansvaret om något går fel. Man ser också till att det som finns på ens bord blir gjort, man förväntas vara ansvarsfull. En ansvarsfull person vet att det finns en koppling mellan agerande och resultat. (Wennberg, 2000, 48).

Det fjärde trappsteget kommunikation handlar om att man använder sig av olika omedvetna metoder. Orsaken till att man gör detta är att man vill känna att man duger som man är. En metod för att få detta till stånd är att man får människor i sin närhet att känna sig dåliga och då lyfter man samtidigt sig själv. (Wennberg, 2000, 56).

Det femte och sista trappsteget problem och konflikthantering handlar om att olika konflikter kan uppkomma. Det kan finnas situationer i ens liv då man självmant aktivt söker konflikter. Orsaken till detta är att man själv vill bli av med egna spänningar. (Wennberg, 2000, 71).

4.3 Emotionell vägledning

Barn som har fått vägledning på det emotionella planet har lättare att komma överens med sina kompisar, känner mera positiva känslor, visar mindre störningar i beteendet och använder sig mycket mer sällan av våld. Självklart visar barn som får emotionell vägledning också känslor som alla andra människor t.ex. ilska, rädsla och de blir ledsna. Skillnaden är att dessa barn har lärt sig att trösta sig själva, lugna ner sig och sedan ta sig samman och göra något annat istället. (Declaire & Gottman, 1999, 28).

4.4 Emotionell vägledning i ett utvecklingsmässigt perspektiv

Barns känslor kan tas på mindre allvar av vuxna för att deras känslor är mindre och svagare, mera ologiska och mindre erfarna än vuxnas känslor. När man som vuxen skall ta ett barns känslor på allvar måste man kunna ha en inlevelse i barnens känslor, kunna lyssna och kunna se saker ur barnets synvinkel. (Declaire & Gottman, 1999, 35).

När barn blir äldre kommer de att bli duktigare på att lugna sig själva och att fästa uppmärksamheten på någonting annat. Barn behöver detta för att kunna tolka och läsa av andra barn och vuxna. Att barn har självkontroll gör att de lättare kommer att kunna leka, umgås och dela med sig med andra barn. Det blir också lättare att

komma in i nya grupper, skaffa nya kompisar och tackla besvikelser. (Declaire & Gottman, 1999, 38).

När barn t.ex. leker med dockor tycker de oftast om att leka att den ena dockan är ledsen och den andra dockan tröstar, när barn leker sådana här lekar övar de automatiskt på olika strategier för att kunna ta itu med sina känslor, den emotionella intelligensen och att kunna *lyssna* till andra barn de möter. (Declaire & Gottman, 1999, 47).

Barn får väldigt bra träning i att bemästra sina känslor när de leker med andra barn. När barn leker med varandra övar de hur man uttrycker sig, hur man får och ger information till varandra, hur man gör sig tydlig om de andra inte förstår. De övar också hur man delar med sig, att vänta på sin tur och att förstå och bry sig om andras känslor, önskan och behov. (Declaire & Gottman, 1999, 231).

5 Barn och känslor

Att kunna visa sina känslor är viktigt för både barn själva och människorna i barns närhet. Det ger barn en känsla av att vara ärlig och en chans till förståelse av sig själv, medans kan människorna runtomkring då också uppleva känslan av trygghet. Som människa är det väldigt nyttigt att kunna förstå sina känslor, visa sina känslor och att kunna ge uttryck för dem. (Gustafsson, 2000, 49, 88).

Samspelet mellan människor göds av deras känslor. Alla måste komma ihåg att dessa känslor hör till människorna, men det kräver att de själva försöker hitta bra sätt att få utlopp för dem utan att bli aggressiva mot andra eller mot dem själva. (Johannessen, 2006, 13).

Grunden för att kunna förstå emotion är att man förstår olika ansiktsuttryck för känslor, intresse för att visa sina egna känslor och att kunna lägga ord på vilka känslor man känner och varför man känner dem. Barn är i början egocentriska och

bryr sig endast om vad de själva känner, men när de blir äldre förstår de att också uppmärksamma andras känslor och att alla inte tycker eller känner samma sak. (Granefelt & Hansson, 2009, 72).

För att barn skall kunna handskas med känslor hos andra måste de först själva kunna uppnå en viss del självkontroll. Till denna del av självkontroll hör förmåga i att kunna behärska sin egen ilska och upprördhet, sina impulser och sin upphetsning. (Goleman, 1997, 148).

När barn håller på att lära sig hur man reglerar sina känslor är språket ett viktigt inslag. Barn behöver få lära sig hur de kan beskriva de känslor som de upplever. Granefelt och Hansson (2009, 76) påpekar att ett bra sätt att träna detta med barn är att t.ex. läsa böcker där författarna på ett kul och utvecklande tillvägagångssätt upplyser lyssnaren om både negativa och positiva känslor. (Granefelt & Hansson, 2009, 76).

Barn kan oftast kontrollera sina känslor när de vet att det finns regler eller när mamma och pappa eller andra vuxna är med och kontrollerar att barnen respekterar reglerna. Barnen behöver dock själva få en balanserad disciplin till följd av att de har lärt sig att reglera sina känslor. (Granefelt & Hansson, 2009, 79).

Enligt en undersökning beskriven av Ellen Sullins framkommer det att känslor "smittar av sig". Experimentet som Sullins beskriver påvisar att en människa som har lätt att visa känslor har förmågan att icke verbalt kunna överföra sina känslor till en annan person. Orsaken till att detta är möjligt är att det troligtvis sker omedvetet på så sätt att man på ett ofrivilligt sätt härmar den andra personens ansiktsuttryck, gester, tonfall och andra non-verbala känslouttryck, på detta sätt smittar känslorna av sig. (Goleman, 1997, 152).

När två människor möts och det sker en sådan här överföring av känslor smittar känslorna av sig från den mer öppna personen till den mer passiva personen. Vissa människor är mera mottagliga för denna känslomitta. Detta innebär att dessa människors autonoma nervsystem reagerar snabbare och orsaken till detta är att den

emotionella aktiviteten styrs av det autonoma nervsystemet. Ett exempel är att människor som är mera mottagliga har lättare för att gråta till en sorglig film än andra människor och de påverkas också lättare av andras känslor. (Goleman, 1997, 152-153).

5.1 Modellinlärning

Med modellinlärning menas att barn lär sig genom att se och ta modell av hur andra beter sig. Det som är speciellt med detta är att barnen tar till sig olika beteenden utan att de direkt får några reaktioner tillbaka. Ett exempel på detta är när två vuxna pratar med varandra och en av dem använder sig av ett argt kroppsspråk. I denna situation iakttar barnet och härmar det arga kroppsspråket utan att få någon reaktion av någondera. När barn genom härkning har lärt sig till exempel ett nytt ansiktsuttryck behöver de inte använda sig av det inlärd direkt utan de kan "spara" uttrycket och använda det senare i en lämplig situation. (Bunkholdt, 1999, 199-200).

För att barn ska kunna ta till sig av modellinlärning behöver de dock vissa grundförutsättningar. Den första förutsättningen barn behöver är en förståelse för beteendet de observerar och förståelse för sambandet mellan beteendet och de reaktioner som beteendet utlöser. Barn måste också ha ett så pass bra minne att de senare kan använda sig av ett tidigare inlärt beteende i en lämplig situation. Det krävs också en tillräcklig bedömningsförmåga av barn för att kunna veta när det är lämpligt att bete på sig ett visst sätt i olika situationer. (Bunkholdt, 1999, 200).

För att modellinlärningen skall fungera tillfredsställande behöver barn se att den de observerar och lär av får en reaktion på sitt beteende av någon annan. Orsaken till detta är att barn ska kunna använda det lärda beteendet på lämpligt sätt. För att det nya inlärd beteendet ska hållas i minnet hos barn är det viktigt att omgivningen ger reaktioner på barnets beteende när det sedan övar. (Bunkholdt, 1999, 200).

5.2 Aggressivitet

Med aggressivitet menas att man "attackerar" och det förknippas med handlingar som är fientliga och kan leda till våld. Ofta betraktar vi aggressivitet som någonting dåligt som barnet måste lära sig att hantera, men det är också viktigt att komma ihåg

att aggressivitet hjälper barn att skydda sig och att stå på sig. (Johannessen. 2006, 14, 22).

De flesta problem som uppstår mellan barn är t.ex. tillträde till andras saker, barns handlingar eller icke handlingar som kan vara hot eller att inte vilja spela en speciell roll. Problem kan också uppstå när ett barn vill göra en grupp sällskap där det redan finns barn som leker tillsammans. (Johannessen, 2006, 26-27).

Då barn utsätts för konflikter med andra barn lär barnet sig om sina egna känslor och det hjälper barnet att lära sig strategier inom det kognitiva och det sociala för att stå på sig själva, sina behov och vad de tycker men också att ge upp någon gång och hitta en medelväg. (Johannessen, 2006, 26).

Aggressioner kan också uppkomma då barn vill se vem som är starkare, ha en vilja genom, idka motstånd, kräva kontakt, få makt eller då barn känner sig svartsjuka, rädda, besvikna, föraktar sig själva eller känner sig otrygga. (Ellneby & Von Hilgers, 2010, 155).

5.3 Träningsprogram på det socio-emotionella området

Som vuxen måste man komma ihåg att alla barn är egna individer, några uttrycker sig starkare och några svagare, det är också otroligt viktigt, som tidigare nämnt, att visa respekt mot barnens känslor och ta dem på fullaste allvar. (Ellneby & Von Hilgers. 2010, 112).

För att barn skall få bra sociala och emotionella färdigheter måste barn få öva på att kontrollera sig själv och sina känslor. De måste också kunna instruera sig själv, vilket betyder att barn lär sig om tankestrategi. Att förstärka självet är en annan viktig del och att hitta på ett belöningssystem är en förutsättning för detta. En annan sak att öva på är "response-cost" som innebär att barn skall kunna ta en paus och fundera innan de t.ex. svarar till ett annat barn. Att bedöma sig själv under dagen som har gått behöver också tränas och detta görs med fördel med en pedagog. Att använda sig av modeller är också bra exempel på hur man tar itu med känslan av frustration eller misstag. Barnet måste också känna igen, kunna sätta namn på och veta

skillnaden på sina olika känslor och kunna handskas med stressiga och provokativa situationer. (Ellneby & Von Hilgers. 2010, 113-118).

6 Socialt samspel

För att barn på ett förnöjt sätt skall kunna leva sig in i de sociala och kulturella sammanhang de tillhör måste barnen ha kunskap i kommunikativ, emotionell och social kompetens. Alla människor har en förmåga att utveckla dessa områden.

Att ha bra vänskapsförhållanden är viktiga för alla barn och hjälper dem senare i livet med att anpassa sig till arbetet, samhället och det sociala livet. Barn som inte har några jämnåriga vänner befinner sig i en riskzon. (Askland & Sataoen, 2003, 114).

6.1 Socialisation

Socialisation betyder att man känner sig bekväm och att man har känslan av tillhörighet i sin egen kultur och att man kan särskilja sig själv som en egen människa med en egen annorlunda art. Genom att hitta balans mellan sig själv och sin kultur försöker personen finna respekt för sig själv. (Askland & Sataoen, 2003, 173).

När barn går igenom en socialisationsprocess betyder det att de lär sig att bli delaktiga i sitt samhälle där de hittar sin egen sociala roll. När barnen socialiseras tar de till sig samhällets egna regler och värderingar i sitt sätt att tänka och i sitt känsloliv. (Olsson & Olsson, 2001, 121).

Till socialisationsprocessen hör två olika stadier som kallas primär och sekundär socialisation. Primär socialisation betyder att socialisationen sker i grupper av närhet, ett exempel är att barn kan ta över sina egna föräldrars värderingar och synsätt. Sekundär socialisation betyder att socialisationen sker i mera opersonliga grupper, såsom t.ex. när barnen tar till sig normer som förskolans personal har. (Olsson & Olsson, 2001, 121-122).

Enligt socialpsykologen Lars Dencik utsätts dagens barn för dubbel socialisation. Dencik menar att barnen först utsätts för den primära socialisationen i hemmet för att

sedan utsätts för den sekundära socialisationen t.ex. på daghemmet och om dessa två grupper har alltför stora skillnader i sina normer, värderingar och regler kan detta bli svårt att hantera känslomässigt för barnen. (Olsson & Olsson, 2001, 122).

6.2 Utvecklandet av sociala färdigheter

I början när barn utvecklar sina sociala färdigheter kan utvecklingen faktiskt börja med att barn kan vara tålmodiga istället för att få raseriutbrott. Sedan i tvåårsåldern kan man se att barn börjar utveckla en empatisk förmåga. Förmågan i att kunna hantera andras känslor, d.v.s. konsten att skapa relationer är beroende av två andra emotionella färdigheter, nämligen självstyrning och empati. Utvecklandet av dessa gör att barnet kan umgås med andra människor på ett lämpligt sätt. Om det finns brister i självstyrningen och empatin kan detta leda till att barnet senare i livet får svårigheter med att upprätthålla adekvata sociala relationer. (Goleman, 1997, 148-149).

Människor/barn som annars är intellektuellt begåvade behöver inte nödvändigtvis vara bra på att hantera mänskliga relationer. Orsaken till detta är att de kan sakna grunden bestående av självstyrning och empati. Barn som har social kompetens har förmågan att bl.a. inspirera och få andra med sig och att övertala och påverka människor samt att få andra att känna sig väl till mods. (Goleman, 1997, 149).

6.3 Social inkompetens

Ungefär ett av tio barn har någon form av inlärningssvårigheter när det gäller non-verbala signaler. Psykologer kallar detta begrepp för dyssemi, ordet kommer från grekiskans dys- som betyder svårighet och semes som betyder signal. Problemet vid dyssemi kan vara att barnen inte har känsla för personliga gränser, ett exempel på detta kan vara att barnen ofta ställer sig för nära dem de pratar med, vilket leder till att det andra barnet då kan känna sig obekvämt. Detta kan också ta sig uttryck i att barnen har svårigheter i att förstå och använda kroppsspråk, ett exempel på detta är då att barnen inte möter en annan persons blick. (Goleman, 1997, 159-160).

Ett barn som saknar färdigheter i att ta kontakt med andra hamnar ofta utanför barngruppen eftersom de inte behärskar de tysta regler som styr mänskliga relationer i samhället. Dessa barn saknar också kunskaper i hur man går med i en lek på ett för barn naturligt sätt och hur man fysiskt berör andra. Eftersom dessa barn inte behärskar dessa tysta regler sänder de omedvetet ut signaler som skapar en olustig känsla hos andra. (Goleman, 1997, 160).

Psykologen Stephen Nowicki skriver att "barn som inte kan avläsa eller uttrycka känslor känner sig ständigt frustrerade". Barn med dyssemi sänder ut felaktiga emotionella budskap och då upplever barnet att de andra reagerar konstigt på budskapet, vilket tar sig uttryck i att barnet blir avsnäst utan att förstå varför. Dessa barn har ingen kontroll över hur andra människor besvarar deras känslor utan barnen tycker då att deras handlingar inte har någon påverkan på vad som händer runtom dem, vilket gör att de ofta känner sig maktlösa, deprimerade och till och med apatiska. (Goleman, 1997, 160).

Barn med dyssemi blir inte bara socialt isolerade, utan deras skolarbete blir i högsta grad också lidande. Orsaken till detta är att socialt inkompetenta barn missuppfattar både lärarens och de andra barnens känslor och signaler. Oron som detta skapar kan ha en negativ påverkan på barnens inlärningsförmåga. (Goleman, 1997, 160-161).

7 StegVis

StegVis är den svenska versionen av programmet Second Step, detta program lär barn viktiga sociala färdigheter, när ett barn lär sig dessa färdigheter främjas deras emotionella kompetens. Programmet har en stark teoretisk grund, som är beprövad och utvärderad och i samband med flera olika forskningar har fördelarna med StegVis kunnat konstateras. I kapitel fyra finns mera om dessa tidigare forskningar. Eftersom programmet har just denna starka grund i en teoretisk anknytning är de områden som man fokuserar på sådana områden som har belysts i modern forskning angående social kompetens och förebyggandet av aggressivitet.

StegVis har dock inte använts med barn med inlärningsssvårigheter i specialklasser eller specialskolor. Det finns inte heller någon forskning som kan visa hur programmet fungerar i dessa sammanhang. Erfarenheter visar ändå på att barn som har svårigheter i skolan kan bli hjälpta med sina svårigheter genom att träna på sociala kompetenser. (Gíslason & Löwenborg, 2003,15).

Genom Stegvis kan barn bli bättre på att bl.a. förstå och komma överens med dels sig själva och dels med andra. Barn blir också bättre på att använda sina sociala färdigheter och att lösa olika slags sociala problem, i och med att de lär sig detta får de också redskap för att bättre kunna hantera sin ilska. Ett annat syfte med programmet är att förebygga aggressivitet och skapa en bra grund för ett gott socialt samspel. När barn övar sig på detta som tidigare är nämnt lär de sig att sätta ord på sina känslor och hur man talar om känslor och socialt samspel. För att ytterligare förstärka inläringen av detta nya "språk" finns det till varje färdighetstema s.k. nyckelbegrepp, dessa främjar barns inläring av de nya ordens betydelse och användning. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 8-9).

Det är inte bara barn som drar nytta av detta, utan personalen skapar också en modell för hur de ska prata om känslor och sociala problem i gruppen. Detta gäller både när de samtalar med barnen och med varandra. StegVis riktar sig till hela barngruppen och pekar inte ut de som är i behov av träning av den sociala kompetensen. Orsaken till detta är att barn lär sig av andra barn och de tar till sig av andras beteende, både det goda och det onda. Därför är det viktigt att hela gruppens beteende blir gott. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 8-9).

När ett daghem använder sig av StegVis följer pedagogen fyra steg som programmet grundar sig på. Dessa är först en uppvärmingsövning, sedan en berättelse med diskussion, sedan följer rollspel eller praktiska aktiviteter och till sist överföring av färdigheterna. StegVis är pedagogiskt upplagt och lätt att använda sig av. Pedagogen använder sig av fotoplanscher med stödansvisningar på baksidan. Utöver detta finns det också ett vägledningshäfte som är till stor nytta för pedagogen. Det är viktigt att komma ihåg att trots att Stegvis endast används under ledd verksamhet

några gånger i veckan ska programmets värderingar ses som en röd tråd i all undervisning och fostran. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 57).

Som kompletterande aktiviteter kan man också öva avslappning med barn och då också lyssna på musik som är avslappnande, tillverka en myshörna med t.ex. kuddar och filter och musik för barn som har svårt att komma till ro. Man kan också lära och uppmuntra barn att rita och måla känslor av stark karaktär. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 23-24).

För att lära barn social kompetens gör man som när man lär ut andra skolämnen, man börjar med det grundläggande. När barnen har fått kunskap i det grundläggande kan man gå vidare för att lära dem saker som ses ur ett större sammanhang. För att barnen ska kunna ta till sig denna kunskap fokuserar programmet StegVis på en sak i taget. Programmets inriktning är proaktiv och med det menas att man skapar olika färdigheter vars syfte är att förhindra problem. Motsatsen är reaktiv, där inriktningen är olika åtgärder för att behandla problem. Med andra ord verkar programmet StegVis förebyggande. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 23-24).

7.1 Hjälper socialt och emotionellt lärande

Olika program för socialt och emotionellt lärande har av olika orsaker börjat introduceras i förskolor och skolor. En av orsakerna kan vara beteendeproblem hos barn. Dessa kan till exempel vara aggressivitet, våld, bristande uppmärksamhet, tillbakadragenhet, mobbning, konflikter och/eller att de är stökiga. Orsaken kan också vara att skolorna vill uppväga för att barn idag lever under andra förhållanden än förut. Familjen som barnen lever i är inte lika stabil som tidigare och barnen får anpassa sig till nya bindningar inom familjen. Många av dessa familjer har det svårt ekonomiskt och detta kräver långa arbetsdagar av föräldrarna, uppmärksamheten av släktingar och grannar finns inte lika mycket idag och barnen träffar inte lika många vuxna utanför skolan. Idag utsätts barn oftare av medier som stödjer dåligt beteende. Andra orsaker kan också vara ökad kunskap om betydelsen av den emotionella och sociala kompetensen och att det nu finns kunskap om hur den kan ökas samt program för att uppnå detta. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 8-9).

7.2 Materialet

StegVis består av undervisningsvägledning med brev till föräldrar, 33 fotoplanscher, två handdockor, Valpen och Snigeln med dockmanus, cd med sånger och två affischer. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 18).

Varje plansch består av ett svartvitt fotografi som utgör grunden för den aktuella berättelsen och diskussionen och på baksidan finns vägledning till pedagogen. Till vänster på planschens baksida framkommer övergripande mål, tema, nyckelbegrepp, mål, vad man behöver och saker att tänka på. I mitten av baksidan på planschen finns information om uppvärmningsövningarna och aktiviteterna samt hur man ska berätta och diskutera. Till höger på planschens baksida finns det förslag på olika aktiviteter som rollspel, vardagssituationer och till vissa lektioner finns det föräldrainformation. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 18-19).

Man använder sig av handdockorna Valpen och Snigeln i dockteatern som uppvärmning för vissa samlingar. På cd-skivan finns det tre sånger, de heter Känslösången, Lösningssången och Avslappningsången. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 19).

Här är ett exempel på en sång:

Känslösången

Jag blir stolt, för mitt torn av klossar,
och sur om du river alltihop.

Jag blir glad när jag får en härlig glass,
men ledsen om jag mister den.

Ja, allt som jag känner vill jag berätta.

Kanske vill jag ropa
eller viska det till dig.

Ja, allt som jag känner, vill jag berätta.

Så lyssna nu, vad som händer med mig,
jag ska berätta för dig.

Jag blir glad när jag ska ut och leka,
och lycklig, om min vän är med.
Jag är modig när jag klättrar i träd,
men gråter, om jag slår mig på mitt knä.

Refräng...

Jag blir glad när solen skiner.
Jag blir rädd när åskan går.
Förvånad blir jag om det snöar i maj,
men jätterädd om jag möter en haj.

Refräng

Jag blir glad när jag går till skolan,
blyg om jag träffar någon ny.
Ledsen blir jag när du ska gå hem,
men gläder mig tills vi ses igen.

Refräng...

7.3 Användning

En lektion varar cirka en halvtimme och man samlas ca en gång i veckan för att behandla en fotoplansch. Det är pedagogen som leder denna samling och barnen samtalar kring det som visas på planschen, detta kan vara t.ex. en bild på en person som uttrycker en viss känsla. Genom planschen och genom att följa de fyra stegen som tidigare nämnts ges barnen redskap i att förbättra den sociala och emotionella kompetensen. Barnen får också kunskap i hur de ska bete sig i olika situationer och också hur de ska hantera olika situationer. I samband med att man samtalar kring planscherna får barnen värdera olika förslag angående hur man ska lösa en viss situation. Efter att man gemensamt kommit fram till en bra lösning uppmanas barnen

att omsätta förslagen i konkreta handlingar. Precis som tidigare nämnts prövas sedan olika problemlösningstrategier och färdigheter genom rollspel. När gruppen kommit överens om hur man kan göra i den specifika situationen övas detta och beteendet förstärks genom att både barnen och pedagogen i kommande situationer uppmärksammar detta beteende. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 23).

Ett hjälpmedel som man använder sig av i problemlösningssituationer är trafiksignalsmodellen. Den går ut på att barn utgår från färgerna i ett trafikljus när de har ett problem. Rött är den första färgen och då ska man fråga sig vad som händer och förstå att det är ett problem. Vid nästa färg som är gul ska man vänta och fundera över vad man kan göra. Här skall man komma fram till tre olika förslag och förstå att det alltid finns mer än en möjlighet. Den sista färgen är grönt och här är det meningen att man skall välja den bästa lösningen, prova den och slutligen omsätta tanken i handling. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 44-45).

7.4 Historia

Programmet "Second Step" grundades av organisationen Committee for Children. Namnet Committee for Children antogs år 1986 och detta var också året då Second Step- programmet publicerades. (Committee for children, 2010).

Tack vare att programmet är lättanvänt och uppbyggt på ett logiskt och systematiskt sätt har det fått en internationell spridning. Programmet finns utöver de tidigare nämnda länderna också i Danmark, England, Norge, Sverige, Finland, Slovakien, Grönland, Litauen, Guatemala, Irak, Tyskland, Island och Japan. I Danmark och i Norge använder man StegVis i över 70 % av grundskolorna och i Danmark använder man det även i mer än 50 % av alla förskolor. Peace Across Borders är ett internationellt nätverk som utvecklar programmet mellan de här länderna. (Gíslason & Löwenborg, 2003, 3).

8 Metod och tillvägagångssätt

I detta kapitel kommer vi att ta upp valet av metod och motivera varför vi har valt kvalitativ metod. Vi kommer också att redogöra för teorin om den kvalitativa metoden som forskningsmetod. Vi tar också upp tillvägagångssätt, datasekretess och etiska frågor.

8.1 Val av metod

Vi har valt att göra en kvalitativ undersökning och orsaken till detta är att vi vill undersöka upplevelser och således passade den metoden bäst för oss. En annan orsak till att vi valde kvalitativ metod är att vi kommer att ha få respondenter. Eftersom vi endast är intresserade av en del av daghemspersonalens åsikter, synpunkter och observationer anser vi att det är mest lämpligt att intervjua dem. Vi hade redan från början klart att vi ville använda oss av kvalitativa forskningsmetoder när vi skulle göra vårt lärdomsprov eftersom det intresserar oss mera än kvantitativa forskningsmetoder. Inom den kvalitativa forskningen använder man sig av både observationer och intervjuer. Vi har dock valt att endast använda oss av intervjuer eftersom vi inte har någon nytta av att göra observationer.

8.2 Kvalitativ metod

Det finns både gruppintervjuer och enskilda intervjuer, ibland kan det vara mera motiverat med gruppintervju eftersom intervjun då kan visa hur människor fungerar i en grupp. När man gör en intervju bör intervjun dokumenteras. Det vanligaste sättet är genom inspelning av intervjun, men vid vissa fall kan man inte göra en inspelning och då kan man göra anteckningar istället som dokumentationsmetod. Om man ämnar spela in intervjun bör man komma ihåg att respondenten måste ha lämnat sitt tillåtande till detta. Det är också bra att komma ihåg att fråga vad intervjupersonen anser om att eventuellt citeras från intervjun. (Eliasson, 2011, 25).

När man har beslutat sig för att använda sig av intervjuer finns det tre olika modeller att välja mellan, den ostrukturerade intervjun, den semi- eller halvstrukturerade intervjun och den strukturerade intervjun. Den ostrukturerade intervjun påminner mycket om ett vanligt samtal. Den som intervjuar bestämmer då ämnet och parterna samtalar fritt om ämnet i fråga. Den semi- eller halvstrukturerade intervjun är mera

styrd till sin karaktär om man jämför med den ostrukturerade intervjun. Man använder sig av flera intervjufrågor och kan då göra en mera heltäckande intervju. Här finns det också möjlighet att ställa följdfrågor. Genom dem kan forskaren gå mera in på djupet. Därför går det också att kalla semi- eller halvstrukturerade intervjuer för djupintervjuer. Den strukturerade har ett noggrant och genomarbetat frågeschema, för finns inte samma möjlighet att ställa följdfrågor som i den föregående nämnda intervjumetoden. En strukturerad intervju är både lättare att genomföra och att dokumentera än de två tidigare nämnda metoderna. När man gör en intervju är det viktigt att inte påverka intervjupersonen med sina egna åsikter och värderingar eftersom det kan påverka validiteten och reliabiliteten. (Eliasson, 2011, 26-27).

När forskaren vill undersöka sammanhang är kvalitativa metoder bra att använda. Kvalitativa metoder är flexibla och går att anpassa efter situationen och en annan fördel är att det går att samla in material under en längre tid. Om man skulle ha behov av att kombinera flera olika metoder är den kvalitativa metoden ett bra alternativ. (Eliasson, 2011, 27).

8.3 Tillvägagångssätt

Vi valde ut två, enligt oss, lämpliga personer för vår intervju. Båda dessa personer har arbetat länge med StegVis på det utvalda daghemmet. Personerna i fråga har också lång arbetserfarenhet. Vi anser att våra respondenter är de på daghemmet som kan ge de mest utförliga och relevanta svaren angående StegVis och orsaken till detta är att vi ansåg att de andra i personalen inte har arbetat tillräckligt länge på daghemmet för att kunna se hur det har utvecklats. Dessa två är också de som har haft hand om StegVis- undervisningen på daghemmet under alla år de använt programmet. Vi valde att intervjua en i taget för att de inte skulle prata i munnen på varandra, för att vi skulle få så vida svar som möjligt och för att få fram deras egen syn på saken. Vi ville också få dem att känna sig bekväma och att de inte behövde känna någon press eller dylikt från den andra arbetskollegan. Vi bandade in intervjuerna för att lättare kunna redogöra för dem och för att kunna citera. Allt detta gjordes med intervjupersonernas godkännande.

För att göra det enkelt för dem vi intervjuade åkte vi ut till deras arbetsplats. De fick också bestämma tidpunkt och plats för intervjun. Vi var båda två bekanta med

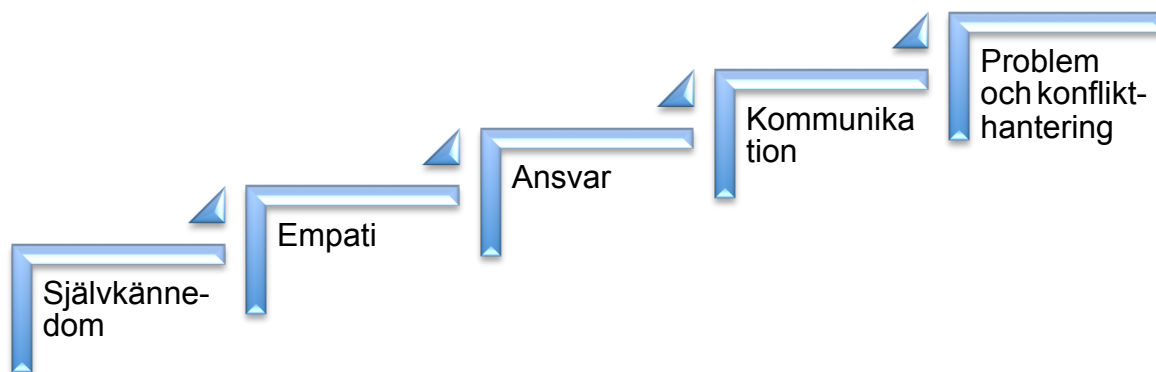
daghemmet och personalen sedan tidigare och därför löpte samtalet bra och vi fick en bra intervju med utförliga svar.

8.4 Datasekretess och etiska frågor

För att skydda respondenternas identitet skriver vi inte ut deras namn någonstans. Efter att vi har lyssnat på de inspelade intervjuerna raderar vi dem från bandspelaren.

9 Resultatredovisning

I denna del kommer vi att redogöra för vår resultatredovisning. Efter att ha analyserat materialet kom vi fram till att det mesta som respondenterna sade knyter an till Wennbergs EQ-trappa och därför har vi valt att göra vår resultatredovisning utgående från den.



9.1 Självkännedom

Som vi tidigare nämnt är det första trappsteget självkännedom, som innebär att man kan se och förstå sina känslor. Om man har kunskap om sig själv och sitt känsloliv vet man betydelsen av att bli bekräftad, och att man har kunskap i att skaffa sig

denna bekräftelse på ett sådant sätt att andra inte blir nedtryckta. (Wennberg, 2000, 29).

Med hjälp av StegVis kan man leta upp olika ansikten med en speciell känsla, är dagens tema t.ex. glädje får barnen leta upp ansikten som de anser är glada. Detta görs med hjälp av de tidigare nämnda fotoplanscherna. Ett av huvudsyftena med StegVis är att barnen skall kunna tala om känslor och förstå innebörden av dem.

”Jag tycker att Stegvis har allt det här som man strävar efter, först går man genom olika känslor, man pratar inte bara om att man är glad och att det känns i magen utan man ser på hela kroppen var man är glad, var man är arg och hur det känns och man får sätta sig in i den personens situation.”

Om barnen inte har tagit till sig av lektionen kan pedagogerna ”kontrollera” detta när de genomför det avslutande rollspelet. Använder sig barnen av de nya kunskaperna angående känslorna vet pedagogerna att de har haft en lyckad lektion och märker de att barnen inte kan använda sig av de nya kunskaperna repeterar man inom gruppen tills barnen förstår. Detta görs på ett för barnen lämpligt och roligt sätt.

Barn som aldrig erkänner att de har gjort fel kan vara väldigt obekväma med StegVis eftersom de då kan komma på att de också har gjort fel i olika situationer och att de har sårat andra. Det finns, enligt respondenterna, också barn som anser sig kunna allt när de börjar på med programmet och dessa barn tycker att detta inte är någonting att sätta energi och tankeverksamhet på.

9.2 Empati

I teoridelen har vi kommit fram till att etik och moral handlar bland annat om att kunna ta bra beslut i de val som vi tvingas göra varje dag. Om barn har en god kännedom om sig själva och förmåga att visa empati kommer de lättare att kunna göra ett val som inte gör dem själva eller andra ledsna. Barnens etik och moral visar sig i hur de behandlar andra människor. Etisk utveckling betyder att barnet bit för bit lär sig att vidga sina perspektiv för handlingarna och valen det gör. Barnet tänker efter hur valet

det gör kommer att påverka bl.a. barnet själv, familjen och kompisarna, men även människor det inte känner och hela mänskligheten. Senare utvidgas perspektiven ännu mera och inkluderar djur, natur och det globala ekologiska systemet. (Olsson & Olsson, K, 2001, 218-220).

I fråga om empati framkom det av våra respondenter att barnen bl.a. har lärt sig att ta hänsyn och att empati är en viktig förutsättning för ett bra socialt samspel. StegVis hjälper enligt dem också till med att höja empatin mera strukturerat. Vidare berättar en respondent att hon anser att StegVis på lång sikt kan hjälpa till med den attityd som nu råder i vårt individualistiska samhälle och hon menar att vi skulle få in mera empati i samhället och få oss människor att tänka mindre på oss själva och se oss och våra medmänniskor i ett större sammanhang.

”Alla barn borde ha StegVis, absolut alla barn. För att de skall få lära sig kommunicera, lyssna, ta hänsyn och utveckla hjärnan till mera tankeverksamhet.”

9.3 Ansvar

Om ansvar har vi sagt att det innebär att man tar ansvar för sitt beteende och att individen har förmågan att känna sig skyldig och man kan ta på sig ansvaret om något går fel. Man ser också till att det som finns på ens bord blir gjort, man förväntas alltså vara ansvarsfull. En ansvarsfull person vet att det finns en koppling mellan agerande och resultat. (Wennberg, 2000, 48).

På en StegVis- lektion har barnen ett ansvar, men det största ansvaret ligger trots allt hos pedagogen och detta påpekade båda respondenterna. Det är pedagogens uppgift att se till att alla barn blir delaktiga och att de får säga någonting under lektionens gång. Det hör också till pedagogens ansvar att göra StegVis till något roligt, eller snarare att hela tiden vara nyskapande så att barnen inte tröttnar på materialet och programmet. En god planering och att pedagogen är förberedd är också någonting som är mycket viktigt och respondenterna sade att om man inte är förberedd kan man missa poängen med hela lektionen. Det är viktigt att den röda

tråden är tydlig genom hela lektionen för att barnen skall kunna hänga med. En av respondenterna uttryckte det på följande sätt:

”... att du liksom inte har någon röd tråd och inte heller nyanserar ditt förmedlande så då tröttnar åhörarna om det är en mald, tonlös information. Du ska både lite kunna dramatisera och få kontakt med dina åhörare.”

9.4 Kommunikation

Kommunikation är en aktivitet, den är någonting som man gör, skapar och arbetar med när man tar emot och ger kommunikation till andra. När man kommunicerar handlar det inte endast om att tala, utan man måste också lyssna. När man kommunicerar skapas förbindelser. Denna förbindelse kan skapas mellan två personer eller mellan grupper av människor. Om man talar öga mot öga är förbindelsen omedelbar. (Dimpleby & Burton, 2006, 12-13).

I kapitel 5 framkommer det att när barn håller på att lära sig hur man reglerar sina känslor är språket och kommunikationen ett viktigt inslag och barnen behöver lära sig hur de beskriver de känslor som de känner. Granefelt och Hansson (2009, 76) påpekar att ett bra sätt att träna detta med barn är att t.ex. läsa böcker för barn där författarna på ett kul och utvecklande tillvägagångssätt upplyser lyssnaren om både negativa och positiva känslor. (Granefelt & Hansson, 2009, 76).

I intervjuerna framkom det bl.a. att för att ett barn skall kunna ta till sig av StegVis krävs det att barnet har ett bra språk och ett stort ordförråd och här är det frågan om både det aktiva och dolda ordförrådet och de behöver klara av att ta in information och analysera den. Barnen bör också kunna föra en dialog.

”Alla barn får inte lika mycket ut av StegVis, sådana barn som har väldigt bra språk, är bra på att ta information, kan analysera och sortera. Sådana barn får ut mera av StegVis och de som är bra på att koncentrera sig.”

Respondenterna anser också att StegVis är en uttrycksmöjlighet för sådana barn som har svårt att våga. Vid gruppindelning försöker också pedagogerna blanda grupperna på så sätt att barn som annars inte leker så ofta med varandra får vara par eller i samma grupp.

9.5 Problem och konflikthantering

Tidigare har vi kommit fram till att då barn utsätts för konflikter med andra barn lär barnet sig om sina egna känslor. Detta hjälper barnet att lära sig strategier inom det kognitiva och det sociala för att stå på sig själva, sina behov och vad de tycker men också att ge upp någon gång och hitta en medelväg. (Johannessen, 2006, 26).

I det dagliga livet är det omöjligt att undvika konflikter som uppstår i samband med möten med människor och därför måste man se konflikter som en möjlighet att kommunicera och att lösa problem med. En konflikt följer alltid detta mönster: Motsättning, känsloladdning, handlingsfas. Den första fasen handlar om att människor har olika åsikter, fas två innebär att en känslomässig reaktion sker och i den tredje fasen övergår man från ord till handling. (Hilmarsson, 1999, 192-193).

Aggressioner kan också uppkomma då barn vill se vem som är starkare, ha en vilja genom, idka motstånd, kräva kontakt, få makt eller då barn känner sig svartsjuka, rädda, besvikna, föraktar sig själva eller känner sig otrygga. (Ellneby & Von Hilgers, 2010, 155).

I intervjuerna framkom det att en av orsakerna till att daghemmet valde att börja med StegVis var att man med hjälp av StegVis arbetar med problemlösning. Barnen förstår också denna problemlösning och de hänger med i vad som tas upp.

”...det är problemlösning. Att i samlingar och sagor och så där löser man ju inte problem eller försöker gå in i andras tankar hur den känner sig.”

För att ett barn skall kunna ta till sig av StegVis måste de kunna öppna sig. När det handlar om problem måste barnet ha en sådan insikt om att det kan finnas problem, som t.ex. rädslan att sova över hos någon utan mamma eller pappa. Ett barn som

säger att det inte har några rädslor och att detta inte är ett problem kan heller inte ta till sig av StegVis på samma sätt som ett barn som kan erkänna att det har vissa rädslor.

Något som barnen, enligt respondenterna, speciellt har tagit till sig är trafikljussymboliken, se mera i kapitel 7.3. Med hjälp av den vet barnen om det är rött, gult eller grönt i fråga om problem och konflikthantering.

9.6 StegVis

När vi frågade respondenterna om varför de valde att använda sig av just StegVis fick vi till svar att orsaken var att de hade ett barn i dagvård som saknade de sociala spelreglerna. Daghemmet blev då tipsat om StegVis av specialbarträdgårdsläraren. De tyckte båda väldigt mycket om programmet och de tyckte att programmet var bra uppbyggt och lätt att använda sig av. Respondenterna anser att det som är bra med StegVis är att förhållningssättet kommer från två håll. Barnen får lära sig StegVis på daghemmet samtidigt som personalen utformar brev till föräldrarna där de skriver om vad som är det aktuella ämnet i StegVis för tillfället. På detta sätt kan också föräldrarna tillämpa metoden StegVis hemma i den mån de själva vill. De tycker att speciellt planscherna, som vi beskrivit mera i kapitel 3.1, har varit till stor nytta vid lektionerna.

Speciellt den ena respondenten drog sig till minnes när hon började använda StegVis och barnen sade just det som det var meningen, enligt planscherna, att de skulle säga. Så här beskrev respondenten händelsen.

”Det var en fråga och inom parentes fanns svaren och det här skall man förvänta sig. Så sade de alla de här svaren och man tänkte bara hoppсан, vad ni är klipska!”

En annan orsak till att de valde just StegVis var att programmet redan var väl etablerat i de andra nordiska länderna och att man kan använda sig av programmet ända upp till högstadiet om skolorna vill och har detta som prioritet. Respondenterna

berättade också att StegVis enligt dem hade gett långsiktiga effekter som andra hade sett på fältet. Vi fick ingen vidare förklaring av vad dessa långsiktiga effekter var.

9.7 För- och nackdelar med StegVis

Under intervjuerna framkom det både för- och nackdelar med StegVis. Det framkom mest fördelar och de nackdelar som framkom handlade inte om StegVis i sig utan det var andra faktorer som upplevdes som nackdelar.

En positiv effekt med StegVis som respondenterna hade upplevt var att barnen hade sett att andra barn inte hade använt sig av StegVis, detta såg barnen i konfliktsituationer.

”Man hör ju till och med barn som säger när de ser konflikter någon annanstans så kan de säga ja de där har inte haft StegVis.”

De anser också att programmet har konkreta bilder och är bra upplagt. Personalen som lär ut StegVis tycker också att det är intressant att lära ut programmet. Det framkom också att barnen lever sig in i materialet och kan på så sätt ta till sig av programmet på ett bra sätt.

Respondenterna anser också att StegVis har den fördelen att det har ett djupare budskap som förmedlas till barnen på ett för dem lämpligt och roligt sätt.

”StegVis är ett sådant material som man kanske får det mer samlat med, man har det här med det sociala och det där emotionella och allt det här i en grupp så blir det mera att man bara skrapar på ytan men har man StegVis så går man mera djupare in i det, på ett roligt och lekfullt sätt.”

Under intervjuerna framkom det att de har sett att barnen inte reagerar lika impulsivt som förut utan de stannar upp och tänker över situationen och valmöjligheterna innan de reagerar.

”Det är inte som att tända eld i en enrisbuske, att det brinner direkt utan de har lärt sig det där systemet med att stanna och vänta. Att du får inte lika impulsiva barn som det kan hända tråkiga saker lika snabbt med.”

Att de inte är lika impulsiva märks speciellt i leksituationer. Vid konflikter kan pedagogerna komma med en liten påminnelse som antyder något om StegVis och då kommer barnen på vad man tidigare har talat om och löser konflikterna själva och pedagogerna kan finnas som stöd.

I intervjuerna framkom det, som tidigare nämnt, inte direkt nackdelar med programmet StegVis utan mera om andra faktorer som t.ex. att det var svårt att hitta en lugn miljö och kontinuitet. I fråga om kontinuiteten framkom det att om en i personalen med många semesterdagar håller StegVis så är det många veckor under terminen som lektionerna faller bort och det är meningen att samma person ska hålla alla lektioner. En annan nackdel som respondenterna själv inte upplever är att vissa tycker att bilderna som används är gammalmodiga eftersom de är svartvita. Våra respondenter tycker dock att bilderna hålls tidsenliga på så sätt och man kan inte direkt se på vilket årtal bilderna är tagna. På det daghem som vi valde att undersöka hade de den nackdelen att vissa barn hade StegVis i två omgångar. Orsaken till detta var att daghemmet har StegVis för barn som är fem och sex år och då kan ett barn som är född sent på året råka ut för att ha samma StegVis- program två gånger.

En nackdel som också framkom var att vissa barn är mindre aktiva på lektionerna och inte vill säga någonting. Ingen tvingas dock att prata, men barnen uppmuntras till att aktivt ta del av lektionen. Blyga barn kan också ha svårt att dela med sig av sina åsikter men här är det pedagogens uppgift att hjälpa till genom att t.ex. fråga barnet i fråga vad det har för åsikt.

Respondenterna uttryckte en stor önskan om att StegVis skulle få fortsätta undervisas även i förskolan och senare i skolan, både i lågstadiet och högstadiet.

”Men som jag vet här fortsätter inte något StegVis i några skolor här. När barnen blir så inspirerade och det är så stort för dem, och de hänvisar till

gäster som kommer och säger att se där är nu snigel och hund och så där ska du göra och sådana saker och sen när de har blivit liksom så vana med det och när det har börjat fungera riktigt bra och de vet hur de ska göra så är det slut.”

10 Slutdiskussion och kritisk granskning

Syftet med detta lärdomsprov var att undersöka om det utvalda daghemmet genom att använda programmet StegVis uppnår det som programmet eftersträvar. Vi ville alltså med hjälp av vår undersökning få reda på hur bra barnen på daghemmet har utvecklats med hjälp av StegVis. Våra frågeställningar var inom vilka områden StegVis hjälper barnen att utvecklas, på vilket sätt daghemmets personal har märkt effekter och om programmet, enligt daghemmet, hjälper barnen.

Orsaken till att vi valde att skriva om StegVis var att vi båda hade ett intresse för programmet från tidigare. Vi kom båda i kontakt med Stegvis via lektioner i skolan och en av oss har utöver detta kommit mera i kontakt med programmet under en praktikperiod. Under planeringen av vårt lärdomsprov visste vi båda att vi ville skriva om och forska i något med en någorlunda klar struktur i fråga om teorin.

Vi tror att barn i dagens individualistiska och IT-koncentrerade samhälle troligtvis på lång sikt kommer att tappa den medfödda empatiska förmågan och spelreglerna för socialt samspel. Orsaken till detta är att den mänskliga kontakten tyvärr minskar hela tiden och allt fler interaktioner sker över internet. Många barn och ungdomar spenderar alltför många timmar framför datorn eller tv:n, ofta spelandes våldsamma spel. När vi växte upp under nittioalet hade vi ännu inte denna internetboom med bl.a. ökat spelande och vi märker att dagens barn faktiskt har en minskad empatisk förmåga och att de ibland saknar vissa spelregler för socialt samspel. Här kommer StegVis in på ett naturligt sätt redan i ett tidigt skede och ger barnen en tankeställare. Förebyggande och tidigt ingripande är A och O när det gäller bekymmer som dessa. Vi anser dock att enbart Stegvis inte kan fylla upp för det ”tomrum” av mänskliga

kontakter och samspel som internet har orsakat och kommer att ta en större del av i framtiden. De färdigheter i empati och socialt samspel som vi själva besatt när vi var barn kommer barnen i framtiden knappast att kunna besitta. Därför skulle det vara av stor vikt att programmet Stegvis, precis som respondenterna hade en önskan om, fortsatte genom hela grundskolan. Vårt lands beslutfattare borde kunna förutspå detta och sätta in mera resurser för att barn skall kunna förbättra sitt sociala samspel.

Vi kom fram till att respondenternas berättelser anknöt till Wennbergs EQ-trappa där de olika trappstegen är självkänedom, empati, ansvar, kommunikation och problem och konflikthantering och på detta sätt hittade vi ett samband mellan dessa faktorer. Genom dessa trappsteg kunde man se vad StegVis betonar och hur barnen och personalen hade utvecklats i fråga om varje trappsteg.

Vi hade med en fråga om könsskillnader i intervjuerna, men eftersom teorin som vi använt inte har tagit upp om könsskillnader valde vi att inte redogöra för frågan i resultatredovisningen. Vi vill kort ta upp den här eftersom intressanta fakta framkom. Enligt respondenterna var pojkarna mera strukturerade och bättre på att förmedla sig och flickorna var mera utsvävande och tappade lättare den röda tråden. Flickorna var mera aktiva på lektionerna men när man övade praktiskt var pojkarna med lika aktivt. I rollekarna märktes det att pojkarna har förstått saken lika bra som flickorna, fastän de inte säger så mycket på lektionerna. En orsak till detta kan vara att pojkarna kanske inte vill prata lika mycket och flickorna är i allmänhet mera villiga att dela med sig av sina upplevelser. Barnen tar dock till sig lika mycket oberoende av inlärningsstil.

Något som vi tyckte var förvånansvärt var att respondenterna egentligen inte kom på några direkta nackdelar med programmet StegVis. Under intervjuerna gjorde vi ett förtydligande angående denna fråga. Som följdfråga till om det fanns för- och nackdelar med StegVis hade vi frågan om de hade sett nackdelar metod- och/eller resultatmässigt. Orsaken till detta var just att de knappt kunde nämna några nackdelar. Trots vår följdfråga kunde de inte hitta några egentliga nackdelar. De nackdelar de nämnde berodde mest på yttre omständigheter som t.ex. problem med att hitta en lämplig och tyst plats för lektionerna och kontinuitet i lektionerna.

En tanke som uppkom under skrivprocessen var att vi också gärna hade undersökt könsskillnader närmare. Vi hade också gärna undersökt om programmet Start som är det samma som StegVis men det riktar sig till de yngre barnen. Orsaken till att vi inte valde att skriva om dessa två aspekter var att vi ansåg att vårt lärdomsprov då skulle bli alltför omfattande och avancerat. Skulle vi haft mera tid och resurser skulle vi gärna ha forskat mera i dessa frågor.

För att kritiskt granska vår undersökning och vad vi kom fram till kan man säga att om vi skulle ha haft fler respondenter skulle vi fått en bredare bild av StegVis. Orsaken till att vi endast hade två respondenter var att här i våra trakter används StegVis aktivt endast på ett daghem. Om vi velat ha en mer täckande undersökning skulle vi haft flera respondenter, men detta skulle ha krävt mera av oss och vår forskning.

När vi gjorde ett första utkast för frågorna märkte vi och våra handledare att vi hade ställt ledande frågor som fokuserade på fördelarna med StegVis. När vi hade läst igenom våra ledande frågor en gång till klarnade allt bättre och vi kunde formulera om frågorna och göra dem lite mera kritiska och mindre ledande. Under intervjuens gång var vi tvungna att ställa en följdfråga endast en gång, mera om detta har tidigare nämnts. Detta tolkar vi som att frågorna var klara och tydliga och respondenterna förstod dem utan vidare förklaringar. Det som framkom i intervjuerna korrelerade med teorin som tagit fram och detta var vi tacksamma för.

Eftersom vi endast forskade i ett daghems upplevelser och erfarenheter av StegVis kan vi inte dra några omfattande slutsatser utan det vi kom fram till i vår forskning är endast hur det utvalda daghemmet upplever StegVis. Vår forskning sträcker sig inte heller över en längre tid utan upplevelsena som respondenterna delgav oss är sådant som de har upplevt och erfarit tidigare och fram till idag. Om vi skulle ha gjort en uppföljande undersökning om t.ex. ett år kunde de ha upplevt flera saker eller kanske t.o.m. slutat med StegVis. Det är våra beslutsfattare som bestämmer om vad man skall satsa på inom dagvården. Dras resurser in kan daghemmen inte satsa på saker som t.ex. StegVis eller andra aktiviteter som barnen anser är roliga och som

inte direkt hör till dagvårdsverksamhet. Om resurser dras in kan daghemmen endast ägna sig åt det viktigaste, d.v.s. att vårda och fostra barnen. Ja, detta är daghemmens huvuduppgift men för att barnen i dagvård skall få en meningsfull vårddag behövs också stimulerande aktiviteter.

Vi anser att StegVis är ett mycket bra program eftersom det är förebyggande och riktar sig till barn på ett för dem naturligt och roligt sätt. Vi önskar att programmet skulle bli mera använt i vår hemstad Närpes. Vi vet att några få daghem använder sig av StegVis men vi skulle gärna se att alla daghem skulle använda sig av det. Tack vare vår socionom (YH)- utbildning vill vi fästa stor vikt vid det sociala samspelet och vi vill jobba för att utveckla detta.

Vi anser också att programmet StegVis i sin helhet är mycket bra uppbyggt och anpassat för barn tack vare programmets pedagogiska utlärningsvariation som består av praktiska övningar, diskussion, delaktighet, konkreta handlingar och visuella och auditiva redskap. En annan sak som vi anser är bra med programmet är att barn i ett tidigt skede får redskap i att bemästra olika sociala situationer för att förebygga bl.a. aggression, våld, mobbning och social oförmåga. Som tidigare nämnt är förebyggande arbete av stor vikt.

Att skriva vårt lärdomsprov har varit lärorikt men också krävande. Det har tagit mycket tid i anspråk men skrivprocessen har trots det aldrig känts långdragen för oss. Vi har för det mesta skrivit tillsammans och då haft det koordinerat på så sätt att en av oss har skrivit och den andra har formulerat meningarna. För oss fungerade detta väldigt bra och vi anser att det var effektiv användning av vår tid.

Vi anser att vi har haft stor hjälp av varandra när vi skrivit och forskat. När vi har kört fast har vi bollat idéer och frågeställningar med varandra och nästan varje gång har vi konstaterat att det var bra att ha stöd av varandra i processen. Vi har också konstaterat flera gånger att det skulle ha varit mycket svårare att skriva ett lärdomsprov ensam. Vi har redan från början haft samma målsättningar med vårt lärdomsprov och vi har hållit fast vid dessa. Detta har gjort att vi hela tiden har varit på samma nivå och vi har inte behövt sätta tid på att diskutera våra ambitioner.

Vi bor nära varandra och detta har underlättat vårt arbete eftersom vi har kunnat träffas ofta och med kort varsel. Under våra skrivkvällar har vi också haft många tepauser och dessa har hjälpt oss med att orka under hela processen. När vi har haft paus har vi verkligen tagit oss tid för att få skratta och prata om andra oviktiga saker en stund. Vi har också kunna blanda nytta med nöje och också motionerat tillsammans i samband med att vi har skrivit, detta har också hjälpt oss att orka. Vi har varit positiva under hela skrivprocessen och uppmuntrat varandra. Vi har inte heller haft meningsskiljaktigheter och det har underlättat processen. Vi tror att det är vanligt med meningsskiljaktigheter när man skriver ett lärdomsprov tillsammans.

Vi har jobbat på och betat av en del i taget och alltid varit stolta över vad vi åstadkommit. Vi har varit glada över varenda sida som vi har åstadkommit och denna positiva anda har vi haft hela tiden. Vi har inte heller någon gång känt att detta skulle ha varit övermäktigt eller att vi skulle vilja slita vårt hår. Vi kommer att minnas denna process med glädje.

Litteratur

Askland, L & Sataoen, S.O. (2003). *Utvecklingspsykologiska perspektiv på barns uppväxt*. Liber.

Bunkholdt, V. (1999). *Från födsel till pubertet*. Lund: Studentlitteratur.

Ciaramicoli, A. & Ketcham, K. (2001). *Empatins makt*. Stockholm: Forum.

Committee for children. (2010). *History*. [Online]
(<http://www.cfchildren.org/about/history/>) (hämtat 10.2.2012).

Declaire, J. & Gottman, J. (1999). *EQ för föräldrar. Hur du utvecklar känslans intelligens hos ditt barn*. Stockholm: Natur och kultur.

Dimbleby, R. & Burton, G. (2006). *Kommunikation är mer än ord*. Lund: Studentlitteratur.

Eliasson, A. (2011). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.

Ellneby, Y. & Von Hilgers, B. (2010). *Att samtala med barn. Genom att lyssna med fyra öron*. Stockholm: Natur och kultur.

Gíslason, B. & Löwenborg, L. (2003). *StegVis 1. Socialt och emotionellt lärande för barn i åldrarna 4-6 år*. [u.o.]: Tarm Bogtryk A/S.

Goleman, D. (1997). *Känslans intelligens. Om att utveckla vår emotionella kapacitet för ett tryggare och mänskligare samhälle*. Borgå: Wahlström & Widstrand.

Gustafsson, L. H. (2000). *Lotsa barn. Att fostra med känsla och sunt förnuft*. Stockholm: Norstedts.

Granefelt, L & Hansson, J. (2009). *Små barn kan! Om barns utvecklade och lärande 0-5 år*. Västerås: Ica bokförlag.

Hilmarsson, H. TH. (1999). *Samtalet med känslomässig intelligens*. Lund: Studentlitteratur.

Holm, U. (2001). *Empati: att förstå andra människors känslor*. Stockholm: Natur och kultur.

Johannessen, E. (2006). *Barn med socio-emotionella problem*. Lund: Studentlitteratur.

Olsson, B-I. & Olsson K. (2001). *Utveckling, livsvillkor och socialisation*. Stockholm: Liber.

Wennberg, B. (2000). *EQ på svenska. Emotionell intelligens i föräldrarollen, i relationen, på arbetsplatsen och i skolan*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bilaga

Intervjufrågor

Varför ansåg ni att ni behövde använda er av ett program som tränar socialt samspel när barn också får träning genom "vardagliga" situationer? *

Varför just StegVis och inget annat motsvarande program?

Vilka för- och nackdelar tycker ni finns med StegVis både som metod och resultatmässigt?

Får alla barn ut lika mycket av StegVis, i sådana fall hur visar det sig i praktiken?

Finns det några barn som Stegvis lämpar sig alldeles speciellt för?

Vilka färdigheter anser ni att barn behöver ha för att kunna ta till sig och förstå de budskap som StegVis har?

Har ni sett skillnader mellan könen?

* Vardagliga situationer= Samlingar, sagor, naturliga dialoger både barn och vuxna emellan, lekar, ledda aktiviteter osv.